

Shakespeare, Austen and Audiovisual Translation

(Sapienza Egyetem, Róma, 2022. június 30. – július 2.)

Juhász-Koch Márta, Sereg Judit

E-mail: juhaszkochmarta@gmail.com

E-mail: sereg.judit@btk.elte.hu

A 2022. június 30. és július 2. között tartott *Shakespeare, Austen and Audiovisual Translation* konferencia a római Sapienza Egyetemen igazi felüdülést jelentett a COVID óta egyre többször az online térbe kerülő fordítástudományi konferenciák sorában.

Rómánál jobb helyszínt keresve sem találhattunk volna arra, hogy összegyűjünk egy izgalmas, az irodalom, a fordítás és a filmek szerelmeseinek szóló eszmecsere. Ez a résztvevők számán is meglátszott: a két és fél napos konferencián szinte végig tele volt a közel 50 fős terem.

Június 30-i megnyitóján a szervező, Irene Ranzato és Luca Valleriani elmondták, hogy régóta szeretnék volna megszervezni ezt a konferenciát, és örömeiket, hogy ez végre sikerült, ráadásul ilyen lelkes közönséggel, le se tagadhatták volna. Ez a lelkesedés érződött a konferencia minden résztvevőjén. Az előadásokat mindenki érdeklődéssel követte, és kérdésekben, építő kritikákban és gondolatébresztő hozzászólásokban sem volt hiány. Mindvégig érezhető volt, hogy itt bizony nagyon hasonló gondolkodású szakemberek jöttek össze, akik ha nem is gondolkodnak mindenről ugyanúgy, egyformán lelkesednek a szépirodalom és a jó filmek iránt.

Két és fél nap alatt csaknem harminc előadást láthattunk-hallgathattunk meg, és igazi audiovizuális fordítási konferenciaként az előadások bővelkedtek videóban, izgalmas kulturális példákban és humorban is. Az első napon Irene Ranzato és Luca Valleriani egy, az audiovizuális fordítás és a filmadaptációk sokféleségét remekül bemutató videóválogatása után a konferencia nyitóelőadását Carol O'Sullivan tartotta a Bristol Egyetemről, akinek 2011-es monográfiája, a *Translating Popular Film* az audiovizuális fordítás kutatásának egyik alapműve. Előadásában a *Cyrano de Bergerac* 1990-es filmváltozatának angol feliratáról beszélt, melynek különlegessége, hogy Anthony Burgess eredetileg színpadi előadásra szánt

fordításai alapján készült. Az előadásban érdekes észrevételeket hallhattunk arról, hogyan változik meg egy színdarab szövege a színpad és a film médiuma közti váltás során, és hogy milyen az, amikor egy szépiró vállalkozik filmfordításra.

A délelőtti szekció izgalmas és a távol-keleti téma miatt is különleges előadásában Yuki Nakamura Shakespeare Machbetjének japán parafrázisát, a *Throne of Blood*-ot mutatta be a közönségnek, a film feliratait vizsgálta két változatban. Az előadás különlegessége az volt, hogy megmutatta, hogyan tér vissza a japán adaptáció angol fordítása az eredeti, shakespeare-i szöveg jellemzőihez, miközben a japán szöveg maga lényegesen eltér attól. Az előadás felvetette az eredetiség és a kanonizáció kérdéseit is, hogy hol van a határ adaptáció és interpretáció között, és hogy mennyire „viseli el” a nézőközönség azt, ha kanonikussá vált művekbe komolyan belenyúlnak egy filmadaptáció alkotói.

A délelőttöt Valentina Vetri rendkívül élvezetes előadása zárta, amelyben Dickens *Karácsonyi énekének* filmadaptációiról és azok fogadtatásáról beszélt a közönségnek. Érdekes módon mutatta be, hogy a nézői reakció komolyan eltérhet akár az országtól függően is. Kitért rá, hogy Olaszországban általában nagy sikert arattak az olyan humoros változatok, mint a *Scrooged* (magyarul *Szellemes karácsony*), míg a legfrissebb, BBC által készített sorozat, mely jobban megmutatta Dickens eredetileg sötétebb hangvételét, bukásnak számított az országban. Az előadásban fontos kérdésként merült fel, hogy vajon az, hogy egy népszerű műhöz milyen kollektív emlékek kötődnek egy adott kultúrában, befolyásolja-e egy adott adaptáció megítélését abban a kultúrában, és ennek milyen hatása lehet a fordításra.

Saját előadásunk az adaptációk didaktikai lehetőségeit járta körül, de később sokan hivatkoztak ránk, mivel felvázoltuk az adaptációk három fő típusát (transzpozíció, kommentár és analógia) Wagner (1975) alapján, amely felosztás remekül alkalmazható mindenfajta filmadaptáció vizsgálatára. A délutáni szekcióból két előadás emelkedett ki. Vincenza Minutella a *Rómeó és Júlia* filmadaptációinak fordítása kapcsán beszélt arról, hogy az olasz szinkronizálásnál szinte sosem tekintik kanonikusnak az adaptált művek műfordításait. Baz Luhrmann 1996-os *Rómeó és Júliájának* szinkronfordításában például modernizálták a nyelvet, bár a modern környezetbe helyezett történet angolul teljes mértékben követte a shakespeare-i eredeti szövegét. Az olasz szinkron írásánál azonban úgy vélték, ez csak zavarná a célközönséget (ez esetben egy fiatal, 15–25 éves réteget), és a nyelvet a filmhez hasonlóan egészen modern köntösbe öltöztették. Hasonlóan izgalmas és interkulturális szempontból különleges volt a szintén egy *Rómeó és Júlia* feldolgozást vizsgáló előadás, melyben Fabio Ciambella a szingapúri *Chicken Rice Wars* című, internetre szánt film fordítását és többnyelvűségét mutatta be. A történet a klasszikust napjaink Szingapúrjába helyezte, ahol a két család közti konfliktust az indítja el, hogy melyik családnak jobb a tyúkhúsleves-receptje.

A konferencia második napjának nyitóelőadását a barcelonai Pompeu Fabra Egyetemről érkezett Patrick Zabalbeascoa tartotta Nabokov *Lolitájának* két filmadaptációjáról. Az előadás gondolatébresztő kérdések sorára fűzte fel Kubrick

1962-es és Lyne 1997-es adaptációjának bemutatását. A karizmatikus prezentáció élesen szembeállította a két művet: Kubrick rendezése egy iróniával, paródiával átítatott mű mind vizualitását, mind filmszövegét tekintve, a Lyne-féle *Lolita* azonban végig szerelmi történetként mutatja be a cselekményt, és a 12 éves kislányt *femme fatale*-szerű csábítóként ábrázolja. Spanyol és német nyelvű példákon keresztül megtudhattuk, hogy az iróniát, a narrátor megbízhatatlan narrációját az audiovizuális fordításoknak nem mindig sikerült átadnia, ami még a Kubrick-féle rendezést is morálisan vitatottá tette. A műnek és feldolgozásainak megosztó természetét remekül szemléltették a közönség soraiban megfigyelhető reakciók az előadás közben, valamint az, hogy a prezentációt követő vita során nem született konszenzus arról, hogy Nabokov klasszikusa miről is szól valójában.

Az audiovizuális fordítás kutatásában a kezdetektől fogva nagy szerepet játszottak a cenzúrával kapcsolatos megfontolások, így nem meglepő módon a konferencián is hallhattunk olyan előadást, amely során irodalmi klasszikusok cenzúrázott adaptációit ismerhettük meg. Ilyen prezentáció volt a délelőtti szekcióban a Baszkföldi Egyetem kutatójának, Olaia Andaluz-Pinedónak az előadása is. Témája Arthur Miller *A salemi boszorkányok* című drámája volt, amely, mivel Spanyolországban elsőként a Franco-rezsim alatt mutatták be, átesett az akkor hatályos törvény által előírt cenzúrafolyamaton. Andaluz-Pinedo a rezsim alatt született drámafordítás szövegét hasonlította össze az 1996-os amerikai filmadaptáció spanyol nyelvű szinkron- és feliratfordításával. Azt vizsgálta, hogy azok a szexualitással, politikával és vallással kapcsolatos utalások, melyeket a drámafordításban annak idején cenzúráztak, hogyan jelentek meg a modern filmadaptáció spanyol fordításában.

A délutáni szekcióban kissé más műfajú klasszikusokról hallhattunk érdekes előadásokat. A fantasy-rajongók és a videójátékok szerelmesei számára igazi csemegét jelentett Katarzyna Stępień előadása, aki a mára világhírűvé vált *A vaják* című lengyel könyvsorozat alapján készült videójátéksorozatot és a Netflix által gyártott filmsorozat-adaptációt hasonlította össze abból a szempontból, hogy az egyes multimédiás feldolgozások hogyan befolyásolják az eredeti regények megítélését. Megállapította, hogy a többféle adaptáció együttesen létrehozott egy „véletlenszerű” narratívát *A vaják*-kultuszban, ami részben annak is köszönhető, hogy az internet és a közösségi média hétköznapivá válásával a befogadók tulajdonképpen már nem csak olvasói, nézői és „gémer” szerepet töltenek be, hanem az adaptációkészítés kreatív folyamatához is hozzájárulnak.

A harmadik nap talán kissé lassabban indult, minden bizonnyal azért is, mert előző este hosszúra nyúltak a beszélgetések a konferenciavacsorán, amely során a konferencia kötöttebb témái mellett sok minden más is szóba került – nem utolsósorban például az, hogy Rómában miért folyik a víz folyamatosan a nyilvános kutakból, valamint hogy a vacsorán felszolgált élenkpiros gránátalmamagokkal díszített napsárga limoncellós tiramisu vajon csak a külföldiek számára érződik-e ilyen döbbenetesen magas alkoholtartalmú desszertnek. Izgalmas témát boncolgatótt Davide Passa előadása, aki a queer-nyelv sajátosságait és azok fordítási meg-

oldásait vizsgálta a *The Boys in the Band* című amerikai film olasz szinkronjában. Említést érdemel még Paweł Aleksandrowicz előadása, aki olyan témával foglalkozott, amely szervesen kapcsolódott több korábbi előadáshoz is. Azt a kérdést vetette fel, hogy mennyire lehet/kell felhasználni egy filmadaptációnál a már létező műfordítást, mennyire engedhető meg ennek teljesen figyelmen kívül hagyása, vagy hol lehet valamiféle középutat találni két, különböző médiumra szánt, mégis szervesen összekapcsolódó fordítás között.

A Sapienzán rendezett konferencia remek példa arra, hogy van létjogosultsága a hagyományosabb témákkal és területekkel foglalkozó konferenciáknak. A műfordítás, a klasszikusok és a „hagyományos” filmfordítás témái gyakran már kiszorulnak a manapság divatos, mesterséges intelligenciával, gépi fordítással és hasonló modern vívmányokkal foglalkozó eseményekről, de ez a konferencia megmutatta, hogy ha egy téma, legyen bármilyen klasszikus, a mai napig meg tudja mozdítani a kutatókat, az eszmecserék épp olyan izgalmasak lehetnek, mint a ChatGPT fordítás jövőjére gyakorolt hatásáról szóló kerekasztal-beszélgetések.

Irodalom

Wagner, G. A. 1975. *The Novel and the Cinema*. Teaneck: Farleigh Dickinson University Press.